

5. Artsen en de collaboratie

Een rode loper voor nazi topman Leonardo Conti

Enkele uitzonderingen niet te na gesproken zijn de artsen in België die met de Duitse bezetter collaboreerden niet tot criminele excessen overgegaan. Dat belet niet dat ze wel een belangrijke rol in het collaboratieverhaal hebben gespeeld. Vlaamse artsen bekleedden belangrijke functies bij de Nieuwe Orde partijen zoals het Vlaams Nationaal Verbond. Franstalige collaborateurs kozen eerder voor een actieve rol bij de Oorlogssorde van Geneesheren en bij de medische diensten van de Waalse Waffen SS aan het Oostfront.

In de Franse historische literatuur wordt onderscheid gemaakt tussen 'collaboration' en 'collaborationnisme'. Deze laatste term veronderstelt een nog actievere samenwerking met de nazi bezetter. In Frankrijk gingen nogal wat artsen heel ver mee in het nazi discours. De bekendste is ongetwijfeld dr. George Montandon die door de nazi's belast werd met raciaal onderzoek bij de Joden, om ze vervolgens naar de uitroeiingskampen te sturen. In Duitsland werd zelfs een classificering opgesteld met het oog op het denazificatieproces na de oorlog. De personen boven de 18 jaar die lid waren van een nazi organisatie werden in vijf categorieën ondergebracht: *Hauptschuldige* (hoofdschuldige); *Belastete* (schuldige); *Minderbelastete* (minder gecompromitteerde); *Mitläufer* (meeloper); *Enlastete* (onschuldige).

Waalse artsen en Rex

In België is het aangewezen een onderscheid te maken tussen de Vlaamse en Franstalige collaboratie bij de artsen. De Franstalige artsen/rexisten waren politiek eerder tweedegrads figuren. Zij engageerden zich wel sterk bij de Oorlogssorde van Geneesheren en bij de Waalse Waffen SS. Een van hen was de Brusselse arts **Marcel Dossin** die nauwe contacten onderhield met Léon Degrelle, oprichter van Rex en leider van de Waalse Waffen SS, en met *Oberstabsarzt* dr. Karl Holm. Dossin stuurde Degrelle in februari 1944 felicitaties voor het bekomen van het *Ritterkreuz* aan het Oostfront. De Brusselaar werd voorzitter van *La Chambre des Médecins* en ondervoorzitter van de Oorlogssorde van Geneesheren (de Duit-

sers zagen liever een Vlaming aan het hoofd en kozen voor Antwerpenaar **Frans Van Hoof** als voorzitter).

Dr. Dossin en andere Waalse vertegenwoordigers van de Orde woonden de vergaderingen van de *Conseil Politique* van Rex en van het syndicaat *Union des Travailleurs Manuels et Intellectuels* bij. Een andere hoofdfiguur was dr. **Gaston Haelbrecht**, verantwoordelijk voor de gezondheidsdienst van de *Service Volontaire de Travail Wallon* die volledig onder de supervisie stond van Degrelle en het Waalse Legioen van de SS.

De rexisten waren ook het doelwit van het Waalse verzet. Zo werd dokter **Charles Hainault**, kringvoorzitter van Rex en burgemeester in Verviers, op 11 november 1942 afgemaakt door de *Partisans Armés*. In september 44 werd zelfs een *Bureau central d'évacuation* opgericht om de vlucht van Waalse collaborateurs voor te bereiden. De medische cel van het evacuatiebureau stond onder leiding van dr. **Robert Leemans** die werd bijgestaan door een klein aantal Waalse artsen waaronder SS-man dr. **Armand De Ponthière** uit Amay. Ook de Tiense arts **Paul Ouwerx**, die lid was van Rex, speelde een funeste rol bij het verlikken van Joden en vrijmetselaars (zie aflevering 2 – AK 2357).

Belgicistisch gezind

Het Rexisme was aanvankelijk geïnspireerd door de filosofie van Charles Maurras, Frans schrijver en nationalistisch politicus die na de oorlog tot levenslang veroordeeld werd wegens collaboratie. In tegenstelling tot het Vlaams nationalisme was Rex eerder Belgicistisch gezind, om nadien te verzanden in het delirium van het Groot-Bourgondische Rijk

▲ Aandachtige toehoorders tijdens de toespraak van Conti op 23 juni 1941 in de aula van de Gentse universiteit.

van Degrelle. Als gevolg van de aanslagen op hun leden werden de rexisten – naar analogie van de *Milice* van Pétain in Frankrijk – steeds gewelddadiger naarmate de oorlog vorderde. Zo brachten ze ook een aantal artsen uit de verzetsbeweging uit represaille om het leven.

Wat de Vlaamse en Waalse artsen/collaborateurs gemeen hadden was hun haat tegen de parlementaire democratie, tegen liberalisme en socialisme, tegen communisme of bolsjewisme, tegen Joden en vrijmetselaars. Ze waren voorvechters van het corporatisme – de oprichting van de Oorlogssorde van Geneesheren kadert daarin – en voor het afschaffen van de vakbonden. Zij stelden zich voor als de verdedigers van het traditionele gezin maar sloten de ogen voor de eugenetische nazi ideologie van gedwongen sterilisaties en zwangerschapsonderbrekingen. Hun grootste verantwoordelijkheid berust bij hun lidmaatschap van de Nieuwe Orde partijen en hun steun aan het nazi regime. Aan verraad van het vaderland hebben ze zich minder bezondigd.

Een gecoördineerde collaboratie op academisch niveau was langs Franstalige kant praktisch onbestaande, dit in tegenstelling tot de faculteit Geneeskunde van de Gentse universiteit.

Vlaamse artsen op eerste rij

De faculteit Geneeskunde van de Gentse universiteit was, net als in 1914-1918, het epicentrum van de medische collaboratie in Vlaanderen. Professor gynaecologie **Frans Daels** nam de leiding van de groep collaborerende professoren op zich, met naast zich zijn vriend, oogarts **Raymond** (Reimond) **Speleers**. De artsen Daels en Speleers speelden een actieve politieke rol en waren lid van de Raad van leiding van het VNV.

Speleers werd samen met dr. **Adriaan Martens** – beiden waren na WOI als ex-activisten naar Nederland gevlucht – door de Duitsers herbenoemd in het kader van de zogeheten *Zurückrufungen*. De benoeming van dokter Martens tot lid van

Het verbond Daels-Conti

Reeds voor de oorlog onderhield Frans Daels nauwe contacten met de Conti's, overtuigde nazi's en antisemieten van het eerste uur. Volgens Anja Peters, auteur van het boek *Nanna Conti. The Biography of Nazi Germany's Chief Midwife*, kwamen de eerste contacten tot stand tijdens de congressen van de internationale vroedvrouwenorganisaties. Zo is er in 1936, naar aanleiding van het internationaal vroedvrouwencongres in Berlijn, een ontmoeting tussen hen.

Opvallend is dat het secretariaat van de Internationale Vroedvrouwenorganisatie een tijdlang gevestigd is in de Sint-Pietersnieuwstraat te Gent, op Daels' thuisadres. Frans Daels was secretaris-generaal en stichter is van de organisatie, terwijl Nanna Conti voorzitter was in de periode 1936-1938. In mei 1942 wordt het adres van het secretariaat op vraag van Nanna Conti overgeheveld naar Berlijn.

Wanneer in december 1940 in Marburg an der Lahn een viering wordt gehouden ter ere van de eerste Nobelprijswinnaar voor Geneeskunde, Emil von Behring, behoren zowel Frans Daels als Raymond Speleers tot de genodigden van SS-topman Leonardo Conti.

▲ Reichsgesundheitsführer SS en staatssecretaris van Binnenlandse Zaken van Das Reich, Leonardo Conti, tijdens zijn toespraak in Gent geflankeerd door rector Guillaume De Smet (rechts).

de Koninklijke Vlaamse Academie voor Geneeskunde lokte in 1939 al hevige reacties uit bij de Franstalige oudstrijders van WOI. De liberalen sloten zich aan bij het protest, waardoor de driepartijenregering Spaak, de allereerste regering onder leiding van een socialist, ten val kwam.

Naast Martens en Speleers werden ook de artsen **Roger Soenen** en Hendrik **Vanhouteghem** door bemiddeling van de Duitsers snel benoemd. Dit viertal vormt de harde kern van de collaboratie aan de Gentse universiteit.

De ongewenste professoren

Na de Duitse inval van 10 mei 1940 worden de cursussen aan alle Belgische universiteiten opgeschort. De 16 tot 35-jarigen dienen de Vlaamse opvangcentra te vervoegen die zich in de daaropvolgende dagen – de regering achterna – naar Frankrijk begeven om te ontkomen aan het dreigende oorlogsgeweld. Zelfs niet-gemobiliseerd universiteitspersoneel volgt die weg.

Op 31 mei 1940 vergaderen de gevluchte Gentse professoren in Toulouse waar ze, gevolgd door de oproep van rector **René Goubau**, hun sympathie betuigen met de regering Pierlot. Sommigen, aangemoedigd door deze politieke daad, voelen zich geroepen om een Belgisch Universitair Centrum in Frankrijk op te richten. De daartoe op te richten Belgische interuniversitaire commissie zou dan bestaan uit professoren uit Brussel, Leuven en Luik. Door de wapenstilstand en de komst van Pétain aan het hoofd van de Franse regering neemt de onrust in de Belgische universiteitsgemeenschap op Franse bodem echter toe. Velen onder hen keren terug naar België, maar daar krijgen ze geen warm onthaal, wel integendeel. In de loop van juli 1940 draait de collaboratiepers op volle toeren. Een afrekening tussen professoren die in België gebleven zijn en de teruggekeerde professoren ligt in het verschiet.

Het onderzoek naar de “postverlaters” komt in een stroomversnelling. Dr. **Frans Daels** gaat in de aanval tegen de “ongewenste professoren” (sic). In *Volk en Staat* van 25 augustus 1940 pleit hij voor een algehele uitzuivering en hekelt hij de katholieke, vrijmetselaars- en andere “volksvreemde” kringen die pogen het vel van deze professoren te redden. Eind februari 1941 heeft een onderhoud plaats tussen Waltz, de Duitse commissaris voor de ULB, en de Gentse professoren **Heymans, Elaut** en **Vanhouteghem** die een aantal ‘goede Vlamingen’ naar voor schuiven om de open verklaarde

leerstoelen geneeskunde aan de ULB in te vullen. Dr. **Willem Libbrecht** van de Hogere Gentse Veeartsenijschool, tevens voorzitter van het Algemeen Vlaams Geneesheren Verbond, knoopt gesprekken aan met **Oberstabsarzt** Holm om te zoeken naar “op politiek en Vlaams gebied” betrouwbare elementen voor het opvullen van de ULB-vacatures.

Op 21 mei 1941 wordt oud-activist **Leon Elaut** “in geheime stemming der leden van de faculteit en op uitzonderlijke wijze” tot decaan van de Gentse faculteit Geneeskunde verkozen. Op 18 juni 1941 schrijft Frans Daels een brief naar *Militärverwaltungschef* Eggert Reeder, waarin hij op de meest denigrerende manier zijn collega’s/professoren omschrijft als nulliteiten (letterlijk), postverlaters, joden, vrijmetselaars... In de zomer van 1941 roept Daels op voor het oprichten van een medische dienst voor het Vlaamse Legioen aan het Oostfront. Op 23 juni 1941 brengt Leonardo Conti, *Reichsgesundheitsführer* SS en staatssecretaris van Binnenlandse Zaken van Das Reich, een bezoek aan de Gentse universiteit.

De blijde intrede van Conti

Het zijn uitgerekend de artsen **Frans Daels** en **Raymond Speleers** van de faculteit Geneeskunde die Conti een allerhartelijkste ontvangst aanbieden bij zijn bezoek aan Gent op 23 juni 1941. Bij de genodigden zijn ook aanwezig: **Corneel Heymans, Adriaan Martens, Roger Soenen, Leon Elaut**, evenals afgevaardigden van pro-Duitse studentendelegaties, verpleegsters en vroedvrouwen, het Vlaams Kruis, de *Flämisch-Deutsche Arbeitsgemeinschaft*, Winterhulp, en andere pro-Duitse delegaties. Bij de officiële genodigden noteren we onder meer secretaris-generaal Romsée, *Militärverwaltungschef* Eggert Reeder en Constantin Canaris, de leider van de *Sicherheitsdienst*.

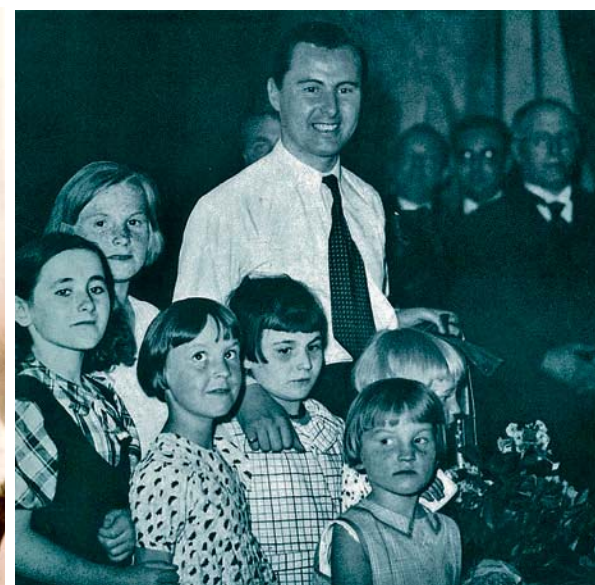
Het programma omvat onder meer een bezoek aan het *Kriegslazarett* in Gent, de universitaire klinieken van de Bijloke, het Gravensteen, een ontvangst in het stadhuis door oorlogsburgemeester Hendrik Elias, een diner in het Posthotel aan de Kouter. Conti wordt voorgesteld aan de professoren, de leiders van het AVGV en het bestuur van het verplegend personeel. In het auditorium van de Pasteurdreef houdt Frans Daels een redevoering over de ‘sociale geneeskunde’.

Frans Daels neemt ook de volgende dag de honneurs waar bij het bezoek van Conti aan de Ilzertoren in Diksmuide. Conti bezoekt ook de begraafplaatsen van Langemark en de Kimmelberg.

Leonardo Conti zal de hartelijke ontvangst in Gent trouwens niet vergeten en stelt in 1943 **Speleers** als expert aan voor het onderzoek naar de massamoord van de Poolse officieren in Katyn. Dat Speleers geen wetsdokter is maar oftalmoloog, weegt niet op tegen zijn nazisympathieën. Wanneer op 4 mei 1943 het rapport van de expertise van Katyn in Berlijn overhandigd wordt aan Conti, gebeurt dat in het bijzijn van dr. Speleers. **Roger Soenen**, professor Rassenkunde en notoir antisemiet, stelt zich als arts kandidaat voor het

▲ Professor Frans Daels, een van de sleutelfiguren van de Vlaamse collaboratie.

▲ Léon Degrelle, in de propaganda voorgesteld als gids en beschermer van de jeugd.

Oostfront en wordt eveneens in 1943 door Conti als expert aangeduid voor het onderzoek naar de massamoord in Win-niza (Oekraïne) waar Hitler zijn hoofdkwartier had.

Via het AVGV naar de Führerschule

Alle Vlaamse collaborerende artsen en professoren waren lid van het Algemeen Vlaamsch Geneesheerenverbond (AVGV). Deze vereniging werd na de Eerste Wereldoorlog opgericht door enkele artsen/activisten als tegenhanger van de *Fédération Médicale Belge*. Het AVGV leverde de leider (*Führer*) en alle bestuursleden van de Oorlogsortde van Geneesheeren. De twee organisaties werkten hand in hand, deelden samen zelfs het personeel en de lokalen van het secretariaat in Antwerpen.

Het bestuur van het AVGV stortte zich in de collaboratie en stuurde in 1941 een aantal leden voor opleiding naar de NS-Führerschule van Alt-Rehse in Duitsland (zie een volgende aflevering). De leider van de Führerschule van Alt-Rehse, dr. Johannes Peltret, werd op zijn beurt in juni 1941 uitgenodigd in Antwerpen.

Een belangrijk aantal van de collaborerende artsen was lid van het VNV. **Frans Daels** en **Raymond Speleers** maakten deel uit van de raad van leiding van het VNV. Dr. **Hendrik Ballet**, bestuurder van het AVGV, was gowleider van het VNV en volgde eveneens de opleiding in Alt-Rehse. Dr. **Edgar Lehenbre**, Diets jeugdleider van de Nationaalsocialistische Jeugd in Vlaanderen, was reeds actief in het VNV vóór de oorlog. Dr. **Hilaire Gravez**, voormalig voorzitter van het AVGV, was senator voor het VNV, en lid van de SS. Samen met de Kortrijkse arts **Herman Depla**, die zetelde in het bestuur van de Oorlogsortde, was hij geaffiliëerd aan Devlag.

Naarmate de oorlog vorderde zullen sommige artsen zich opportunistisch distantiëren van de collaboratie, anderen daarentegen zullen zich in een vlucht vooruit nóg fanatieker opstellen.

Tekst: Yves Louis
Redactie: Henk Van Nieuwenhove

Beknpte bibliografie

- Verschooris M. en Louis Y., UGENTMEMORIE. De faculteit Geneeskunde tijdens Wereldoorlog II, Oktober 2013. Zie 6. Bronnen.
- Louis Y. en Verschooris M., Leonardo Conti et ses rapports avec les médecins belges pendant la Seconde Guerre mondiale, in *Getuigen en Herinnering*, multidisciplinair tijdschrift van de Auschwitz Stichting nr 112 juni 2012, Ed. Kimé Paris, p. 124-136.
- Martin D., De Rijksuniversiteit Gent tijdens de bezetting 1940-44. Leven met de vijand, in de reeks *Uit het verleden* van de R.U.G. (red.) Karel De Clerck nr. 21, Archief RUG, Gent, 1993, 190 p.
- Van Bever J., Van AVGV tot “Oorlogsortde” (1922-1944), verhandeling ingediend tot het behalen van de graad van licentiaat in de geschiedenis, Universiteit Gent, 1993.
- Les Collabos L’Histoire, Librairie Arthème Fayard/Pluriel, 2010.
- De Bruyne E., Dans l’état de Degrelle. Le service du travail obligatoire ou de l’usine à la Waffen SS, Ed. Foxmaster, 1994
- Conway M., Degrelle les années de collaboration 1940-1944, Le Rexisme de Guerre. (originele versie: Collaboration in Belgium-Léon Degrelle and the Rexist Movement), Quorum, Presses de Belgique, 1994.

Volgende aflevering
Oorlogsortde van Geneesheeren op Duitse golfengte
Reacties welkom: wo2@actuamedica.be